

MOZAIKOS IFJÚSÁG. A HATÁRON TÚLI MAGYAR NAGYMINTÁS IFJÚSÁGKUTATÁSOKRÓL

– Veres Valér –

Elemzésünk áttekinti a magyarországi ifjúságkutatás kezdeményezésére elindult, határon túli magyar ifjúságkutatások nagymintás adatfelvételeinek tematikai alakulását és szakirodalmát.

A 2000. évben lebonyolított nagymintás magyarországi adatfelvételt követően (Laki et al. 2001) alapos kutatói előkészítéssel, határon túli kutatók bevonásával, egy évvel később sor került a MOZAIK2001 nagymintás ifjúságkutatásra, amely a 15–29 éves határon túli magyar, és a velük egy térségben élő, többségi nemzethez tartozó fiatalokat vizsgálta, Erdélyben, Dél-Szlovákiában, a Vajdaságban, és Kárpátalján melynek során az öt régióban 5500 magyar és 2000 többségi nyelvű kérdőívet vettek fel a négy különböző országban, a Kárpát-medence régióiban (Szabó et al., 2002). A határon túli magyar ifjúsági közösségek szociológiai vizsgálata nem folytatódott nagymintás survey felvételekkel 2004 és 2012 között, bár kisebb adatfelvételekre, különösen kvalitatív vizsgálatokra sor került. (Szabó et al., 2012)

A 2016-os és 2020-as Magyar Ifjúság Kutatás 2016 és Magyar Ifjúság Kutatás a MOZAIK2001 által kijelölt irányvonalak mentén, a korábbi kutatások eredményeivel összehasonlítható módon készült, egyszerre próbált illeszkedni az első, Mozaik2001 kutatás során vizsgált tematikához, kérdéstípusokhoz, ugyanakkor a kezdeti hullámnál nagyobb mértékben próbálta összehasonlíthatóvá tenni a magyarországi vizsgálat eredményeit a határon túli (külhoni) magyar fiatalokról szóló kutatásokkal.

Ennek értelmében, a 2016. és 2020. évi kisebbségi magyar adatfelvételek tematikája túlnyomóan megegyezett a magyarországi vizsgálattal. Azonban a határon túli kérdőívek tartalmaztak a kisebbségi helyzettel kapcsolatos kérdéseket is, és néhány eltérő kérdés akár országonként is bekerült, majdnem minden kérdésblokkban. Továbbá, több, a magyarországi kérdőívekben megtalálható kérdés is kimaradt, amely vagy olyan magyarországi életvitelre, közéleti kérdésre vonatkozott, amelyet nem volt érdemes határon túl vizsgálni, vagy pedig a kutatói döntések alapján, terjedelmi megfontolásból kimaradtak. A külhoni magyar fiatalok mintája mindkét adatfelvétel esetében összesen 4000 fős nagyságrendű volt. Ennek értelmében, Erdélyben (Székelyföldön 1000 fős reprezentatív almintán) 2000, Dél-Szlovákiában 1000, Vajdaságban és Kárpátalján 500-500 fős kérdőíves adatfelvétel valósult meg. Az esetszámok külön-külön nem magasak, de szükségesek ahhoz, hogy mindegyik régióban releváns helyzetelemzés legyen végezhető, statisztikailag is elemezhető minta alapján, tekintettel a vizsgált népességi arányokra és azok területi szórására. Emellett a magyarországi adatokkal való jobb összehasonlíthatóság érdekében a határon túli kérdőívezések időpontjai is magyarországi adatfelvétellel azonos periódusban kerültek sorra (lásd még Székely, 2021b).

A külhoni tematika dinamikája

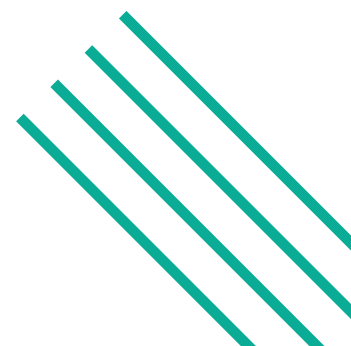
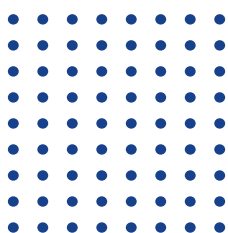
A határon túli, nagyobb lélekszámú magyarlakta kárpát-medencei régiókban megvalósított, új nagymintás ifjúságkutatásra az indulástól másfél évtizedes távlatban került sor. Az eltelt hosszú idő miatt, különösen a 2016. évi adatfelvétel előkészítése során, számos dilemmával szembesültünk, amelynek egy részével a magyarországi vizsgálatok esetében is szembesültek a kutatók (Székely, 2018b), és azokkal összefüggésben kerültek megoldásra. Itt elsősorban a kérdőív fejlesztése kapcsán a korábbi eredmények tapasztalataiból adódó jobbitó módosításokra gondolunk, ám egy kutatássorozat részeként, ugyanakkor az új megközelítések nehezíthetik az időbeli trendek vizsgálhatóságát, ezért az egyes kérdések megfogalmazását, megtartását erősíti (lásd Székely 2023, e lapszámban). De talán ennél is nagyobb kihívást jelentett, hogy az időközben a tágabb régióban lezajlott társadalmi-gazdasági átalakulás és digitalizáció jelentős változásokat eszközölt, a fiatalok kommunikációs eszközhasználatában, az életmód és a szabadidő vonatkozásában, az anyagi helyzet és a jövedelmi viszonyok terén. E kérdések, dilemmák megvilágításához megvizsgáltuk, hogy a határon túli fiatalok kutatásában a Mozaik2001 során használt kérdőívek milyen tematikákat, kérdéseket tartalmaztak, hány kérdés mentén, mennyire részletesen vizsgálták az egyes témákat, és ez hogy változott meg a 2016., illetve a 2020. évi adatfelvételekben. A 2016. évi kérdőív vitái során a fő alapelv a magyarországi

felvétellel való nagyfokú összehasonlíthatóság volt. Ennek érdekében az Ifjúság2000 és a Mozaik2001 kutatásokhoz képest a magyarországi kérdőív is átvett kérdéseket a határon túli kérdőívben kifejlesztett koncepcióból, bár nagyobbreszt az adaptáció fordított irányú volt. Azonban a legtöbb kérdéstömb tartalmazott kisebbségspecifikus kérdéseket is, míg néhány Magyarország-centrikus kérdést, vagy túl részletesnek talált tematikai kínálatot (munkaerőpiac, közélet) lerövidítve adaptáltak a határon túli főkérdőívbe. E kérdőív emellett még tartalmazhatott egy adott régióra specifikus kérdéseket.

Bár a kérdések pusztán számát tekintve 2001 és 2016 között lényeges csökkenés nem látható, a kérdésszámok mögötti itemek, táblázatos kérdések változása azonban jól látható az adatfájlban megjelenő itemek (változók) számának jelentős csökkenésében, 1087-ről 661-re, amely még 2020-ban kis mértékben tovább csökkent (lásd 1. táblázat). Ez a változás jelentős mértékben annak tulajdonítható, hogy időközben lemondtak a háztartástábláról, és az iskolai életút-tábláról (illetve másképp kérdezték), amelyek közül, különösen a háztartásban élők előre nem ismerhető száma miatt sokkal több változót tartalmazott, és feldolgozhatóságuk is nehézkes volt. Az itemek száma jól mutatja, hogy a kérdőív kitöltésének átlagos ideje 60 percről 40 percre mérséklődött 2001 és 2016 között.

1. táblázat: Kérdés- és itemszámok, határon túli kérdőívek

Adatfelvételi hullámok	Kérdések száma	Itemek száma
2001	187 (170)	1087
2016	182	661
2020	162	632

Az itemek száma a határon túli adatfelvételek során tükrözik a kérdőívezés terjedelmét, leszámítva az előbb említett táblázatos kérdezést a (2001). Ebből a szempontból ez eltér a magyarországi kérdezéstől, ahol a modulok miatt az itemek puszta száma nem sokat mond. Ugyanis, ahogy erről az „osztott mintákról” Székely Levente írásában (2023) olvashatjuk, egyáltalán nem mindegy, hogy egy-egy kérdőívezés során az itemek mekkora részét kérdezik meg közvetlenül egy adott helyzetben, Persze egyéni szinten, a szűrőkérdések miatt a határon túli kérdőívek esetében is a válaszadási idő, és az érvényes itemek szám eltérő volt, például a még nem dolgozó fiataloktól nem kellett a munkaerőpiaci kérdéstömböt megkérdezni.

Amennyiben megvizsgáljuk az egyes adatfelvételek tematikus hangsúlyait az egyes témákra osztott kérdésszámok alapján, ahogy a kérdőív sorszámozásában megjelenik, kapunk egy hozzávetőleges képet a vizsgálatok fókuszáról. Ezek az adatok tükrözik egyrészt a kutatói tervezés tematikus hangsúlyait, valamint az illető évben felmerült aktuális problémákat is. Amint a magyarországi felvételek elemzéséből megtudhattuk, a kérdőívekben¹ négy kiemelt tematika található, amelyek az eddigi ifjúságkutatásokban, határon innen és túl, az átlagoshoz képest jóval hangsúlyosabban voltak jelen. Éspedig: a szocio-demográfia alapváltozók, a családtervezéssel, gyermekvállalással kapcsolatos kérdések; az oktatás és a munkaerőpiaci helyzet; valamint a társadalmi közérzet, közélet és politika (Székely, 2023). Ezek mellett, a határon túli kérdőíveknek hangsúlyos részei a nemzeti identitás, a magyarságtudat

és a nyelvhasználat összefüggő tematikái, amelyek már a Mozaik2001 kérdőívben is 16 kérdést tartalmaztak a magyarországi négy kérdéshez képest, ám a 2016. évi, határon túli főkérdőívben ez 26-ra emelkedett (lásd Veres – Ruff, 2018). Igaz, Magyarországon is növelték a kérdések számát 15-re, emellett még külön kérdések voltak az értékrendre, nemzeti attitűdökre és a vallásosságra vonatkozóan, amelyek száma viszont terjedelmi okokból alacsony maradt. A 2020. évi kérdőívben pedig még néhány kérdés kimaradt: mind a belföldi, mind pedig a külföldi kérdőívek esetében, a lekérdezés optimalizálása érdekében, mivel az identitás és a vallásosság bizonyos vonásai rövidtávon (négyévente) számottevően nem változnak, ami változik, azt viszont vizsgálták (pl. attitűdök, csoportközi viszonyok). Az összes témát elemezve, a három adatfelvétel során, illetve belföldi, határon túli összehasonlításban megállapítható, hogy a fő időbeli változások mindkét populáció tematikáiban, a kérdések számában, ugyanolyan irányban tükröződnek (lásd új média, közéleti kérdések, önkéntesség, magyarságtudat sajátos megjelenése vagy részleges eltűnése 2020-ra, helyette a Covid-19 járvány hatásainak vizsgálata jelenik meg, lásd Székely, 2021a). Ugyanakkor, a határon túli adatfelvételek súlypontja az identitás, nyelvhasználat, és a többséggel való viszony vizsgálatát illetően végig fennmaradó tematikák, amelyek eltérnek a belfölditől. Ugyanakkor láthatjuk, hogy a családpolitika, oktatási helyzet és munkaerőpiac vizsgálata kisebb hangsúllyal, kevesebb kérdéssel jelenik meg a határon túli kérdőívben, ez kiegészült 2016-ban a bizalom és az etnikai szolidaritás piaci kérdéseivel (lásd 2. táblázat).

¹ A témák elkülönítése során a lehatárolás nem lehet tökéletesen egyértelmű, mivel egyes kérdések több témához is besorolhatók, vagy egy-egy kérdés csak lazán kapcsolódik egy témához, de nem alkot külön témát.

2. táblázat: Témák kérdésszámokkal (Referencia: erdélyi kérdőívek)

Téma	Magyarország Ifjúság2000	Mozaik 2001	Magyar-ország 2016	Magyar-ország 2020	HT 2016	HT 2016
Demográfia, életesemények, családalapítás	16	13	37	41	30	30
Oktatás, iskolai életút	10	16	24	25	9	9
Munkaerőpiaci életút, vállalkozás	24	18	31	26	13	13
Társadalmi közérzet, közélet, politika, szervezetek	29	20	29	38	13+6+6	12+6+6
Háztartás, lakás, anyagiak	31	31	20	17	23	18
Szabadidő, sport, egészség, turizmus	20	20+18	21	21	19+4	19+4
Kultúra, (új)média	18	15	33	27	17	15
Nemzeti/csoport identitás, magyarságtudat, nyelvhasználat	4	11+5	15	14	16+10	16+1
Értékrend, attitűdök, vallásosság,	5	5+5	5	4	5	4
Aktualitások, egyéb (pl.státustörvény, bizalom, Covid-19)	4	9	15	26	4	2
Kérdések a kérdezőbiztosoknak	0	1	7	7	7	7
Összesen	161	187(170*)	237	246	182	162

Megj. A háztartástábla, iskolai adatok kitöltésekor a kérdések száma átlagosan, 3 tagú családnál 16-17 kérdéssel megnövekedett.

A kérdésszámok pusztán változása azonban nem tükrözi az egyes tematikák konceptualizálásában beállt változásokat, hiszen sok esetben a kérdések száma hasonló maradt, de a kérdések szövege részben vagy teljesen megváltozott. E változások a magyarországi adatfelvételek kérdőíveinek változása alapján jól követhetők, ezért itt inkább azt érdemes áttekinteni, hogy milyen kérdések vizsgálata változott meg lényegesen a 2001 és a 2016–2020 kérdőívekben. Itt nem térünk ki azokra a tematikus, illetve módszertani-kérdezéstechnikai változásokra, amelyek a magyarországi kérdőíveket is hasonló formában és mértékben érintették 2000 és 2016 között, erről olvashatunk Székely Levente (2023) írásában.

Ebben a cikkben a hangsúlyt azon kérdéskörök változásaira helyeztük, amelyek a határon túli kérdőívek sajátos kérdései, és így eltértek a belföldi kérdőívtől. Ezek is két csoportba sorolhatók. Az egyik kérdés azokat a kérdéseket tartalmazza, amelyek a létező tematikákon belül eltérőek, nem szerepelnek a belföldi kérdőívben egyáltalán. A másik csoport egy új tematikát vagy altematikát jelent. Ilyen új tematika volt a Mozaik2001-ben a turizmus blokk, ami részletesen vizsgálta a külhoni régiók magyar ifjúságának főként a Magyarországra irányuló turisztikai szokásait, valamint az akkoriban megjelent Státustörvény alkalmazásának a tapasztalatait, megítélését mérte fel. Ezek a tömböt többnyire megrendelői kérésre kerültek be, bár közérdekű jellegük és aktualitásuk akkoriban nem volt megkérdőjelezhető. A 2016. évi határon túli kérdőív tartalmazott az identitásra irányuló és nyelvhasználati kérdések mellett egy bizalom- és etnikai fogyasztói magatartás blokkot, amely jól kiegészítette az identitás és nyelvhasználat vizsgálatának változólistáit, az újabb kutatási irányok mentén. Itt nem megrendelői, hanem kutatói igények működtek, különösen a határon túli vonatkozásban. A nyelvtudás, nyelvhasználat altéma részletes megjelenése egy fordított hatás volt, amelyet a belföldi kérdőívbe vettek át a határon túli kérdőívek tematikájából adaptálva többségi viszonyokra.

A kérdőívek kidolgozásakor lényeges feladat volt az anyagi helyzet és a jólét vizsgálatára alkalmas kérdések időbeli adaptálása, hiszen mind a fogyasztás módja, mind az eszközei megváltoztak részben, 16-20 év alatt. Továbbá a válaszadói attitűdök változása nem teszi lehetővé a jövedelmek hagyományos megkérdezését, amelyet 2020-ra teljesen kihagytak a kérdőívekből, helyette a szubjektív jólét már létező kérdései kaptak hangsúlyosabb szerepet, de a digitális felszereltség, eszközhasználat is alkalmas az anyagi helyzet részletes vizsgálatára, amelynek kérdései tovább gyarapodtak az idők során (lásd Veres 2020b).

A terepmunka kihívásai a határokon túl

A határon túli adatfelvételek mintavétele és tereptapasztalatai jelentősen eltérnek a magyarországitól, és az egyes országok helyzete is különböző.

Bár a 2001 és 2016, illetve 2020 között eltelt hosszú időszak számos újítást hozott a szociológia módszertani kivitelezési eszköztárában, a digitalizációval a mintavétel

alapvonásai lényegesen nem változtak, ami segíti az adatok összehasonlíthatóságát. A magyar nyelvű kisebbségi fiatalok populációja körében folyamatosan mintegy 4000 fős minta kiválasztására került sor, amely nemek, korcsoportok, lakóhely típusa és regionális elhelyezkedés mentén hasonlóan voltak kiválasztva, és reprezentatívnak tekinthetők. A mintaszámok a következők voltak: Romániában (Erdély, ebből Székelyföld külön 1000 fő): 2000 fő, Szlovákia (Felvidék, dél-szlovákiai területek): 1000 fő, Szerbia (Vajdaság): 500 fő, Ukrajna (Kárpátalja): 500 fő. Emellett a 2001. évi adatfelvétel a régióban élő többségi, nem magyar fiatalokra is kiterjedt, kisebb mintákkal, összesen 1500 fővel Kárpát-medence szinten.

A minták reprezentativitáshoz a mintavételt az adott országok népszámlálási adatai alapján alakították ki, szükség esetén más vizsgálatokat is figyelembe vettek (Kárpátalja esetében a magyarországi gyakorlattól eltérően, a minta kialakításhoz nem volt használható a címnyilvántartás, mivel azok nem tartalmaznak nemzetiségi adatokat, és egyes régióban esetenként a magyarok aránya alacsony, ezért nem lett volna célszerű ezekre alapozni). Így Erdélyben és Szlovákiában a véletlen sétás, illetve Vajdaságban és Kárpátalján a kvótás mintavétel került alkalmazásra.

Az egyes országokban, területi szempontból a kutatás azon közigazgatási egységekre vonatkozik, amelyekben a magyar nemzetiségűek aránya számottevőnek tekinthető. Ez azokat a településeket jelentette, ahol a magyar fiatalok aránya meghaladta a 10 százalékot, kivéve a nagyobb városokat, amelyek akkor is bekerültek a mintába, ha az ott élő magyar közösség létszáma meghaladott egy, a régióban releváns lélekszámot (lásd Brassó, Kassa esetét). Az egyes országok kisebbségi magyar mintáiba számos településen élő magyar fiatal került be, ez időben némiképp változott, de nagyságrendileg a következők: Erdélyben több mint 100, Dél-Szlovákiában 50-55, Kárpátalján 50 és Vajdaságban 35-40 település.

Ahhoz, hogy az olvasó képet kapjon, hogyan lehet reprezentatív mintát nyerni a kisebbségben élő magyar korcsoportból, röviden vázoljuk az Erdélyi mintavétel 2016. és 2020. évi módozatát. Első lépésben az erdélyi megyéket felosztottuk a két nagyrégió között, Székelyföld és Erdély többi része (Partium és Belső-Erdély, Bánság). Itt a fiatal korosztály területi eloszlása miatt az 50-50%

mintafelosztásra került sor. Ezt követően a mintát rétegeztük megyék szerint 2011. évi népszámlálási nemzetiségi, koréves adatai alapján. Ezt követően a mintát tovább rétegeztük településtípus szerint, három kategóriát kialakítva: megyeszékhelyek, többi város és a községek/falvak. Ez utóbbiakat pedig a magyarság helyi aránya és a néprajzi-földrajzi jellegzetességek alapján tovább csoportosítottuk, ahol ez célszerű volt (például Kolozs megyében Kalotaszeg, Mezőség és Aranyosszék falvai). Az így lehatárolt földrajzi-etnográfiai falucsoportokból és a kisvárosokból, ahol ezek száma magasabb volt, egyszerű véletlen kiválasztással jelöltük ki a településeket, majd a településeken belül utcákat, vagy házsámokat, szintén véletlenszerűen, a helyi sajátosságoknak megfelelően, ahol a szükséges minta-esetszám lekérdezésére sor került. (A helyi kisebbségben és szórványban a kiválasztott utcában élő minden magyarul beszélő fiatal fel kellett kerülni.) A kérdezés 2020-ban a legtöbb régióban digitális módszerrel (tablet segítségével) történt, GPS követéssel (lásd még Székely 2018b, 2021b).

A határon túli/külhoni magyar ifjúsági közösségek vizsgálata nagymintás kutatások elemzése alapján

A Mozaik2001 kutatás eredményeit első körben a Gyorsjelentés kötetben közölték (Szabó et al., 2002). A kötet első részében a határon túli magyar fiatalok szociológiai jellemzőit írták le a kérdőív fő kérdésblokkjai szerint, először összesítve, illetve regionális összehasonlításban, esetenként magyarországi összehasonlításban is. Ezt követően pedig mindegyik magyarlakta régióról külön tanulmány született, Romániából kettő is, egy külön Székelyföldről és egy külön Belső-Erdély és Partium címmel (Szabó et al., 2002). Az erdélyi adatok elemzése alapján a székelyföldi adatok feldolgozása során megjelent a Székelyföldi Mozaik kötet (Biró – Bálint, 2004), ezt követően, immár a teljes romániai magyar ifjúságra kiterjedően, egy részletes elemzés jelent meg a Perifériából a centrumba címmel, Gábor K. és Veres V. (2005) szerkesztésében, amelyben, a centrum-periféria és az ifjúsági korszakváltás (lásd Gábor – Jancsák, 2004; Gábor, 2004) elméleti keretével indítva a Bevezetőt, ezt követően az erdélyi ifjúság anyagi és rétegződési helyzete jövőtervezését Veres Valér, az időhasználat és iskolai teljesítmény kérdését Papp Z. Attila vizsgálta a középiskolások körében. A tanuló fiatalok és az oktatási rendszer változásai c. fejezetben Csata Zsombor: Az iskolázottsági esélyek társadalmi meghatározottsá-

gáról írt, Erdei Itala pedig a hallgatói mobilitást vizsgálta a Kárpát-medencében. Majd az Értékek, normák, identitás Erdélyben c. fejezetben Csata István az erdélyi magyar fiatalok értékeiről, Nagy (Bernáth) J. Krisztina az erdélyi magyar fiatalok vallásosságát vizsgálta, és Veres Valér az erdélyi magyar fiatalok nemzeti identitását meghatározó tényezőkről szóló írása zárja a kötetet, amelyben a tanulmányok zöme a nagymintás Mozaik2001 kutatás erdélyi adatait elemezte (Gábor – Veres, 2005).

A Mozaik2001 kutatást követően, hosszabb szünet következett a nagymintás adatfelvételt illetően, ezidő alatt minőségi módszerekkel készültek kisebb vizsgálatok (Szabó – Bauer – Pillók, 2012), illetve többségi-kisebbségi kontextusban, de csak egy országban (Kiss–Barna szerk. 2011). Majd egységes módszertannal, de kisebb mintákon egy átfogó survey kutatásra is sor került, a GeneZYS 2015 kutatás megnevezéssel, amelynek eredményei alapján, más, kisebb kutatások elemzését is belefoglalva, átfogó, alapos elemzéseket olvashattunk külföldi fiatalokról (lásd Papp, 2017).

A 2016-os kutatás a következő nagymintás határon túli adatfelvétel. Ennek eredményei alapján, először a magyarországi körkép részeként, mintegy annak „árnyékában” kerültek közzétételre a külföldi, kisebbségi magyar fiatalok adatfelvételeinek első eredményei (Székely et al., 2017; Székely – Szabó, 2017). Ezt követően már egy olyan tanulmánykötetben (Székely, 2018a) kerültek feldolgozásra a határon túli kérdőíves adatfelvételek, amelyben immár a külföldi magyar fiatalok is relevánsan, megfelelő fókusszal kerültek elemzésre, külföldi kutatók bevonásával, bár a tanulmányok nagy részében a fő fókusz továbbra is a belföldi magyar ifjúság maradt.

A kötetet Szanyi-F. Eleonóra (2018), a Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban című tanulmánya nyitja, áttekintve benne a benni a kortárs ifjúságkutatást alakító elméleteket. Székely Levente összegző, áttekintő írását Kárpát-medence szinten követi Makay Zsuzsanna és Domokos Tamás írása a magyarországi ifjúság családtervezéséről, demográfiaifolyamatai, majd hasonló témában, de a határon túli fiatalokra koncentrálva, Papp Z. Attila és Vita Emese írását olvassatjuk Megmaradás és átörökítés – külföldi magyar fiatalok demográfiai, társadalmi folyamatai címmel. Bokányi Zita – Gyorgyovich Miklós – Pillók Péter (2018)

a magyar fiatalok társadalmi rétegződéséről és mobilitásáról szóló cikkükben a mobilitási rész elég részletesen kitér a határon túli fiatalokra is, de a rétegződési modellt csak a magyarországi fiatalokra alkalmazták. Bocsi Veronika: Erőforrástérkép címmel a magyar fiatalok oktatási helyzetképét nyújtották. Szanyi-F. Eleonóra és Susánszky Pál a magyar fiatalok karrierpálya-szakaszainak elemzéséről írtak. Ádám Szilvia, Susánszky Éva és Székely András írása az egészség- és rizikómagatartás alakulását vizsgálta a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében. Gábrity-Molnár Irén és Morvai Tünde egy Kárpát-medencei problématerkép készítették, utalva a tanulmány címében a nemzedéki problémákra. A kötet többi írása a fiatalok kulturális és kommunikációs magatartásáról, attitűdjeiről és identitásáról szólnak. Szabó Júlia és Hires-László Kornélia a kulturális fogyasztást veszik górcső alá, különös tekintettel a határon túli fiatalokra. Régi és új kultúra címmel, Székely Levente és Aczél Petra, Magyar világ 2.0. A fiatalok és az „újmédiá” névvel illetett kommunikációs szokásait vizsgálták, míg Veres Valér és Ruff Tamás írása Kötődések – identitás címmel a magyar fiatalok nemzeti-etnikai attitűdjeit, identitását és személyes kapcsolatokat elemezte a Kárpát-medence országában, külön alfejezetet szánva a határon túli magyar fiatalok kisebbségi identitásmintáinak, attitűdjeinek vizsgálatára (lásd Veres – Ruff, 2018). A kötet befejező részében a fiatalok és a politika viszonyáról írt Szabó Andrea, valamint Mráz Ágoston Sámuel, utóbbi a Fiatal magyar választók címmel. A kötetet Székely Levente módszertani jegyzete zárja a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 mintavételéről és más módszertani kérdéseiről (Székely, 2018a).

A 2016. évi adatfelvétel erdélyi adatait külön is feldolgozták, akárcsak a Mozaik2001-et. Veres Valér (2020a) szerkesztette Erdélyi magyar ifjúság című kötetben a 2016. évi adatfelvételtől újabb, a korábbiaknál részletesebb, vagy más fókuszú tanulmányok születtek. E kötetnek másik nagy újdonsága, hogy az elemzések során a 2001. évi Mozaik2001 adatfelvétel eredményeivel szisztematikusan összehasonlították a 2016. évi tendenciákat, állapotokat. A tanulmányokban, átfogó szakirodalmi áttekintés és többváltozós modellek alkalmazásával vizsgálták az erdélyi magyar fiatalok szociológiai jellegzetességeit. Az első fejezet témája a társadalmi szerkezet, ennek keretében a már dolgozó erdélyi fiatalok foglalkozási rétegződését, anyagi helyzetét; az iskolázottság és az iskolai mobilitás,

szerzője Veres Valér, aki a harmadik fejezetben a magyar ifjúság nemzeti identitásának és csoportattitűdjeinek változását is vizsgálta. A második részben a fiatalok munkaerőpiaci helyzetéről és a sikeresség, a munka és a magánélet egyensúlyáról, illetve arról olvashatunk, hogyan változott ez 2001 és 2016 között Erdélyben a családtervezés és párkapcsolatok kontextusában, Geambaşu Réka és Vita Emese tollából. A negyedik fejezetben a fiatalok vallásosságának változását vizsgálja Kiss Dénes, az erdélyi magyar fiatalok értékorientációjáról és szabadidős-kulturális fogyasztási szokásairól Szabó Júlia írt. Az erdélyi magyar ifjúság szervezeti életéről Dániel Botond, a médiahasználat, közösségi média és kapcsolatok kérdésköréről Rusu Szidónia közölt, és mindezek az írások az erdélyi magyar fiatalok körében, a 2001–2016 közötti időszakban lezajlott változásokra koncentráltak, több esetben Kárpát-medence szintű, vagy a román fiatalokkal történő összehasonlításban, ahol volt hasonló témájú kutatás (Veres szerk., 2020a).

Végül, a 2020. évi adatfelvétel határon túli adatfelvételeiről külön készült gyorsjelentésben már sor került a magyarországi és a határon túli változások rövid áttekintésére, régiók szerint (Domokos – Kántor – Pillók – Székely, 2021). A 2020. évi határon túli Magyar Ifjúság Kutatás eredményeinek részletes feldolgozásából, korábbi eredményekkel való perspektivikus összevetéséből is született egy kötet, amely a külhoni régióban élő fiatalokat helyezi fókuszba, az összehasonlító elemzés módszerével. Terjedelmi okokból a magyarországi tendenciákat, adatokat csak kiegészítő jelleggel érintik, vagy utalnak a már elkészült feldolgozásokra. A kötet Erdélyben jelenik meg 2023-ban a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Kiadójában. A kötet célja, hogy, különösen a Magyar Ifjúság Kutatás sorozatban felhalmozódott adatokat és tudást egy helyen rendszerezve bemutassák mindazt, amit Románia/Erdély, Dél-Szlovákia/Felvidék, Ukrajna/Kárpátalja és Szerbia/Vajdaság régióiban élő magyar kisebbségi fiatalok szociológiai jellegzetességeit, változásait illetően számottevőnek, szélesebb körű érdeklődésre érdemesnek tekintettek. A bevezetőt a szerkesztők, Vita Emese és Veres Valér jegyzik, amelyben egy új kontextusba helyezik a régió ifjúságának vizsgálatát, a Mozaik2001 elemzéseire viszonyítva. A kötet tartalmát áttekintve, az első két tanulmányban társadalmi szerkezeti és demográfiai sajátosságokról olvashatunk: Veres Valér a fiatalok réteghelyzetének és munkaerőpiaci esélyeinek alakulásáról ír, a hálózati társadalomba való differenci-

ált bekapcsolódásból adódó esélyek keretezésével. Vita Emese és Geambaşu Réka a párkapcsolatok és a gyermekvállalási magatartás változásait vizsgálják az elmúlt két évtized trendjei alapján, megállapítva, hogy a 20–29 évesek a fő érintettek a kapcsolati dinamikában és életük rendhagyó változásaira került sor, különösen a házasságkötések és a gyermekvállalás visszaszorulása tekintetében. Kiss Dénes és Rosta Gergely arról ír, hogy milyen hatással bírt a koronavírus-járvány az ifjúság vallásos és egyházi életére, kapcsolataira. Dániel Botond és szerzőtársai a fiatalok önkéntességhez való viszonyát, aktivitását vizsgálta, rámutatva, hogy a szervezeti közelség és az önkéntesség összefüggésben áll egymással. Székely András és Susánszky Éva írása a belföldi és külföldi fiatalok egészségi állapotát és kockázati magatartását vizsgálták, melynek során felhívták a figyelmet a környező országokban élő magyar fiatalok egészséggel kapcsolatos életminőségében, és az egészséggel való elégedettség, egészségmagatartásban megfigyelhető eltéréseire és hasonlóságaira. Az öt országban élő magyar fiatalok médiafogyasztásáról, információszerezési trendjéről, és a közösségi média világáról Székely Levente és Rusu Szidónia írása tájékoztat. Megtudhatjuk, hogy a laptop/ számítógép- és internetkapcsolattal való ellátottság 2020-ra már közel teljesnek mondható minden Kárpát-medencei régióban, a magyar fiatal korosztályban. A fiatalok szabadidős és kulturális fogyasztási mintáiról, ezek társadalmi meghatározottságáról Szabó Júlia és Hires-László Kornélia közölt, rámutatva a nemek, az iskolázottság és a származás kiemelt hatására régiótól függetlenül, bár kultúrafogyasztási mintázatok terén beazonosítanak fontos regionális eltéréseket is. Székely Levente módszertani zárótanulmánya a Magyar Ifjúság Kutatás 2020. évi határom túli adatfelvételeit ismerteti, elemézi, rámutatva a mintavételi sajátosságokra, eltérésekre is (Vita – Veres szerk., 2023).

Kitekintés és tanulságok

A nagymintás ifjúságkutatások Kárpát-medence-szintű, több országra, régióra kiterjedő trendszerű vizsgálatának elméleti értelmezésében jelentős változásokat figyelhetünk meg.

Közös pont az értelmezésekben, hogy a régió országaiban élő magyar fiatalok társadalmi-gazdasági helyzetét, életmódjának és a társadalmi érvényesülés pályáinak változását csakis szélesebb, nemzetközi és európai kontextusba helyezve értelmezhetjük.

Ami az induló szakaszt illeti, az ezredforduló körüli fiatalok állapotvizsgálatának értelmezéséhez a rendszerváltás átmeneti bizonytalanságait (Szabó – Bauer – Laki – Nemeskéri, 2002), illetve ifjúsági korszakváltás kontextusát használták fel (Gábor, 2004), amely kibővül a centrum-periféria keretezéssel Gábor – Veres, 2005), aminek értelmében, akkor a Wallersteinra (1991) visszavezethető centrum-periféria, félperiféria fogalmaival élve próbálták a régió fiataljainak eltérő helyzetét társadalmi viszonyainak változását értelmezni. Ennek az volt a lényege, hogy az ezredfordulóval és az EU-csatlakozással járó hol gyorsabb, hol lassabb ütemben zajló társadalmi-gazdasági átalakulási folyamat, amely magába foglalja a tulajdon-szerkezet átalakulásától a demokratikus intézményrendszer kiépülésén át, az oktatás tömegesedését is, emellett a lejátszódó változások a posztindusztriális átmenet és az ifjúsági korszakváltás (Zinnecker, 1993; Chisholm, 1993) a Kárpát-medence országaiban élő fiatalokat is az euroatlanti civilizáció rendszerébe kapcsolja, így perifériás helyzetből a félperiféria irányába mozdította el. Az egyes kisrégiók, fővárosok tekintetében, EU-csatlakozás kiteljesedésével a centrum helyzet értelmezése sem tűnik elrugaskodottnak, ha a centrumországokra jellemző mobilitási pályák, karrieresélyek és életutak sokszínűségére gondolunk, beleértve a külföldi oktatási- és karrierlehetőségeket, turizmust, a jövedelmek és vásárlóerő növekedését (Eurostat 2022). A lehetőségek kiteljesedése azonban a kockázatok egész sorát is magukkal hozták (Beck, 2003; Somlai, 2007). A megjelent tanulmányok rámutatnak, hogy a kisebbségi és többségi magyar fiatalok jelentős része számára az életlehetőségek új, szélesebb tárháza nyílt meg, ugyanakkor az életpálya, az iskolából a munkába való átmenet bizonyosságai és kiszámíthatósága meggyengült (Bocsi, 2018; Csata, 2017; Szanyi – Susánszky, 2018; Gábrity-Molnár – Morvai 2018; Veres, 2020b).

A 2016 és 2020. évi kutatások elemzése során egy olyan keretelési irányváltásra került sor, amely a globális hálózati társadalom foglamával, elemeivel próbálta leírni a tágabb régiók sokszínűségét a fiatalok vonatkozásában. Manuel Castells (1996) azon téziséből indultak ki, amely szerint a centrum–periféria elmélet fokozatosan érvényét veszti, és helyébe lép a globális hálózati társadalom elmélete, ennek keretelésével értelmezhetjük a különböző régiók ifjúsági csoportjainak viszonyrendszerét, figyelembe véve a társadalomszerkezetben elfoglalt helyet és a települést, kistérségi sajátosságait (Bevezető, Veres, szerk., 2020). . Itt olyan szempontok kerülnek terítékre, mint a globalizáció hatására egyre inkább differenciálódó iskolázottsági és munkavállalási lehetőségek és kihívások, nem csupán a Kárpát-medence régióinak ifjúsági közösségei között, hanem egy régió belül is. Továbbá hangsúlyos a lakóhely pozíciója: minél közelebb van a globális hálózati csomópontokat képező nagyvárosokhoz, és ahhoz megfelelő nyelvtudással és tudástőkével is rendelkeznek, annál gazdagabbak az érvényesülési esélyeik és a szabadidő eltöltésének formái, a szórakozási és rekreációs lehetőségeik, valamint annál könnyebben tudtak eljutni a világ más, globalizált pontjaira, míg a leszakadó térségekben élő, hátrányos helyzetű nemzettársaik lehetőségei igen korlátozottak maradnak. A magyar kisebbségi fiatalok által lakott településeken élők eltérő mértékben kapcsolódtak be a castelli értelemben vett globális hálózati világba és gazdaságba (Veres, 2020, Előszó: Vita – Veres 2023).

A leszakadó térségek, és azon belül is a hátrányos helyzetű fiatalok karrieresélyeinek értelmezésében még megjelenik a perkariátus foglamának használata. A Standing-féle perkariátust úgy jellemezhetjük, mint alkalmi, rövid távú vagy ideiglenes munkát végző, alacsonyan bérezett, evickélő dolgozókat (Standing, 2012, 588–608). A liberalizált piacgazdaságok és a globalizáció kiteljesedésével egy olyan globális osztályszerkezetbe kerültek bele a Kárpát-medence fiataljai, amelyben létrejött a perkariátus mint a több millió rugalmas és bizonytalan munkaviszonnal rendelkező, rosszul fizetett munkavállalók (Veres 2020; Uő., 2023).

A jelenség különösen érinti a fiatalokat a Kárpát-medencében. A perkariátus jelenség erdélyi és kárpát-medencei vonatkozásaival már Csata Zsombor foglalkozott korábbi kutatásokra alapozva (lásd Csata, 2017).

Módszertani szempontból is számos tanulsága volt a nagymintás ifjúságkutatásoknak. Még a Mozaik2001 kérdőívben megfogalmazott csoportidentitás mérésnek, amely nem csupán statikus módon mérte a magyarságtudatot, hanem a fiatalok releváns, legfontosabb referenciacsoportjára kérdezett rá, ezáltal felszínre hozva a regionális nemzeti identifikációk rétegeit, és ezek relatív fontosságát. Ezek a módszertani újítások később bekerültek a Kárpát-Panel vizsgálatokba is, amelyek a teljes, felnőtt magyar népesség identitását és társadalmi változásait vizsgálta.

A nagymintás ifjúságkutatások lehetővé tették, különösen Erdélyben a nagyon fontos regionális különbségek felszínre hozását, a székelyföldi és a helyi/térségi kisebbségben élő erdélyi magyar fiatalok közötti jelentős különbségeket mind a modernizációs, és életpálya vonatkozások, mind pedig az identitás és csoporttitudók vonatkozásában, ami viszont kisebb mintákon megbízható módon nem tehető meg. Továbbá, a nagyobb minták lehetővé tették a fiatalok kohorsz-elemzéseit, a gyermekvállalás, párkapcsolat korcsoportos vizsgálatait, valamint az iskolai mobilitás és a rétegződés differenciált vizsgálatát a tanuló, illetve tanulmányaikat befejezett fiatalok körében.

A fent felsorolt szempontok és megállapítások megerősítanak abban, hogy szükség van, négyévente, a szokásosnál kissé nagyobb mintákon a határon túli magyar fiatalok vizsgálatára, a magyarországi fiatalokkal párhuzamosan, több országban egységes kérdőívvel, egy időpontban, és a lehetőségek szerint, minél több vonatkozásban idősorosan is ismétlődő kérdések alapján.

Irodalomjegyzék

- BECK, U.,(2003): A kockázat-társadalom – Út egy másik modernitásba. Századvég, Budapest.
- Biró A. Z. -- Bálint B. (szerk), (2004): Székelyföldi Mozaik. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó-KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja.
- BOKÁNYI Z. – GYORGYOVICH M. – PILLÓK P. (2018): Rétegek és társadalmi mobilitás a fiatal társadalmi csoportban. In: SZÉKELY Levente (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont Kft. – Enigma Kiadó, 143–183.
- Bocsi V. (2018): (Kárpát-medencei) Erőforrástérkép – magyar fiatalok az oktatás In: Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont Kft. – Enigma Kiadó, 185–208.
- Szanyi-F. Eleonóra – Susánszky Pál: In: Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont Kft. – Enigma Kiadó, 271–315.
- CSATA Zs. (2005): Az iskolázottsági esélyek társadalmi meghatározottsága az erdélyi magyar fiatalok körében. In: Csata, Zs. (2017): Helyzetkép a határon túli magyar fiatalok munkaerőpiaci és gazdasági helyzetéről. In A. Papp Z. (szerk.): Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok, a GeneZs 2015 kutatás eredményei. Budapest, MCC – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 367–390.
- EUROSTAT (2022): Wages and labour costs. Eurostat: Statistics explained. Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_nt_net –lang=en (Utolsó letöltés: 2022. 11. 25.).
- Domokos T. – Kántor Z. – Pillók P. – Székely L. (2021b): Külhoni Magyar Fiatalok 2020 (Gyorsjelentés). Kérdések és válaszok – Fiatalokról, fiataloktól. Budapest: Erzsébet Ifjúsági Alap.
- GÁBOR Kálmán – VERES Valér (szerk.): A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után. Szeged–Kolozsvár, Belvedere Kiadó–Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, 75–107.
- Laki L. – Szabó A. – Bauer B. (2001): Ifjúság2000. Gyorsjelentés. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Gábor K. (2004): Ifjúsági korszakváltás. Új Ifjúsági Szemle 2(4), 5–24.
- GÁBOR K. – JANCSÁK Cs.(szerk.), (2004): Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Gábor K. – VERES V. (szerk.), (2005): A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után. Szeged–Kolozsvár, Belvedere Kiadó–Max Weber Társadalomkutató Alapítvány.
- Gábrity-Molnár I. – Morvai T. (2018): Kárpát-medencei Problématérkép – nemzedéki problémák. In: Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont Kft. – Enigma Kiadó, 271–315.
- Kiss, T. – Barna, G. (szerk.), (2011): Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés. Kolozsvár, ISPMN–Kriterion.
- Papp Z., A. (szerk.) (2017): Változó kisebbség. Kárpát medencei magyar fiatalok. Budapest, MCC TA – MTA TK KI.
- Szanyi-F. E. – Susánszky P. (2018): Iskolapadból a munkaerőpiacra – magyar fiatalok karrierpálya-szakaszainak elemzése In: Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont Kft. – Enigma Kiadó, 209–233.
- SOMLAI P. (2007): A posztadoleszcenszének kora. Bevezetés. In: SOMLAI P. – BOGNÁR V. – TÓTH O. – KABAI I. (szerk.): Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest. 1–35.
- Standing, G. (2012): The Precariat: from denizens to citizens? Polity, 44(4), 588–608.
- Szanyi-F. E. (2018): Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban. In Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Kutatópont – Enigma2001, 11–40.
- Szabó A. – Bauer B. – Laki L. – Nemeskéri I. (2002): Mozaik 2001 – Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Szabó A. – Bauer B. Pillók P. (szerk.), (2012): MOZAIK2011 – Magyar fiatalok a Kárpátmedencében. Kutatási jelentés
- Székely L. – Szabó A. – Szanyi F. E. – Ruff T. – Pillók P. – Bauer B. (szerk.) (2017): Gyorsjelentés a Kárpát-medencei fiatalokról.
- Székely L. – Szabó A. (szerk.), (2017): Ezek a mai magyar fiatalok! A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei. Új Nemzedék Központ.
- Székely L. (szerk.) (2018a): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Kutatópont – Enigma2001.
- Székely L.(2018b) Módszertani jegyzet: Magyar Ifjúság Kutatás 2016. In: Székely L. (2018a): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Kutatópont – Enigma2001, 479–502.
- Székely L. (2020): Szürke hattyúk. Enigma2001.
- Székely L. (szerk.) (2021a): Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről. Enigma2001
- Székely L. (2021b): A nagymintás ifjúságkutatás módszertana 2000–2020. In: Székely L.: Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről. Enigma2001, 257–272.
- Székely L. (2023): Engedünk a 48-ból? – Mérlegen a nagymintás ifjúságkutatás két évtizede. YZ folyóirat.
- Veres V. (szerk.), (2020a): Valér Erdélyi magyar ifjúság. Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között. Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó.
- Veres V.– Ruff T. (2018): Kötődések – identitás, személyes kapcsolatok és nemzeti-etnikai attitűdök a Kárpát-medence magyar ifjúsága körében. In: Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont Kft. – Enigma Kiadó, 389–435.
- Veres V. (2020b): Az erdélyi magyar ifjúság társadalmi szerkezetének és iskolai mobilitásának változásai (2001–2016). In: VERES Valér (szerk.): Erdélyi magyar ifjúság. Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között. Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 15–67.
- Vita E. – Veres V. (szerk.), (2023): Változó ifjúság a Kárpát-medence országaiban. Szociológiai tanulmányok a magyar fiatalok két évtizedéről. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.